

ELS RASQUERANS I LA MUNTANYA: RESSENYA D'ACCIONS PER A L'APROFITAMENT DE L'ENTORN

JOAN FARNÓS PIÑOL

Etnògraf local i activista cultural

GISELA FARNÓS PALLARÈS

*Antropòloga social i cultural. Docent de la ZER La Font de l'Aiguadí
Socis del CERE*

gfarnos@xtec.cat

[Data de lliurament i acceptació: setembre de 2022]

PARAULES CLAU:

Rasquera, Benifallet, serra de Cardó, aprofitaments forestals, pagesos

PALABRAS CLAVE:

Rasquera, Benifallet, sierra de Cardó, aprovechamientos forestales, campesinos

KEYWORDS:

Rasquera, Benifallet, Serra de Cardó, forest exploitation, farmers

RESUM

En aquest article, basat en fonts orals de vells pagesos i bosquerols de Rasquera, s'hi relacionen i s'hi descriuen breument tasques vinculades al bosc mediterrani, ubicades principalment a les muntanyes de la serra de Cardó. L'interès per recollir-ne les dades més significatives, encara que gairebé a mode d'índex, rau en la importància cabdal que aquestes van tenir en la subsistència dels rasquerans des de l'època medieval fins a la preindustrial. Les activitats d'aprofitament giren entorn dels arbres, els minerals, les plantes i la fauna (salvatge i domèstica) autòctona.

RESUMEN

En este artículo, basado en fuentes orales de viejos campesinos y habitantes de los bosques de Rasquera, se relacionan y se describen brevemente tareas vinculadas al bosque mediterráneo, ubicadas principalmente en las montañas de la sierra de Cardó. El interés por recoger los datos más significativos de dichas tareas, si bien casi a modo de índice, radica en la importancia primordial que tuvieron estas en la subsistencia de los rasqueranos desde la época medieval hasta la preindustrial. Las actividades de aprovechamiento giran

en torno a los árboles, los minerales, las plantas y la fauna (salvaje y doméstica) autóctona.

ABSTRACT

This article, based on oral sources among the older farmers and foresters from Rasquera, lists and briefly describes tasks related to the Mediterranean forest, mainly found in the Cardó hills. The interest in collecting the most significant data, even in what is virtually index form, lies in the key importance of these hills in sustaining the inhabitants of Rasquera from the medieval period to the pre-industrial era. The people made use of the trees, minerals, plants and (wild and domestic) fauna.

INTRODUCCIÓ

Si volem intentar conèixer i entendre el passat de la nostra gent, és imprescindible analitzar les marques del paisatge. L'arquitectura forestal esdevé una radiografia dels costums i les necessitats de totes les generacions i se'n poden extreure conclusions sobre les dinàmiques socioculturals d'una població.

A Rasquera durant segles, probablement de l'època medieval fins ben entrat el segle xx, la principal activitat socioeconòmica era l'agricultura complementada per la ramaderia i l'explotació del bosc.

Amb la intenció d'immortalitzar i elogiar un temps passat i la convivència dels rasquerans amb el seu entorn, hem fet una breu ressenya de les estratègies que els rasquerans van realitzar amb i en el seu entorn fins als anys 60 del segle xx.

Les feines d'aprofitament del bosc eren feines eminentment —però no exclusivament— masculines que es feien entre temps de conreus (en aquell temps s'hi cultivaven cereals, figueres, garrofers, oliveres, ametllers, vinya i algun arbre fruïter).

La temporalització, doncs, era tot l'any però amb més insistència en algunes activitats abans de les festivitats, i sobretot abans de Sant Domingo: la caça per tenir uns millors àpats i "l'escarrotxa per guanyar uns diners extres per a les despeses de les festes majors".

La ubicació de les feines se centrava a l'alta muntanya del terme, és a dir, la serralada de Cardó. En el cas de les feines vinculades als arbres, però, segons el tipus de pi que es necessitava se centrava més al bosc de cotes altes (pi negral i carrasca) o bé a cotes més baixes (pi blanc).

"SI VOLEM INTENTAR
CONÈIXER I ENTENDRE
EL PASSAT DE LA
NOSTRA GENT, ÉS
IMPRESCINDIBLE
ANALITZAR
LES MARQUES
DEL PAISATGE.
L'ARQUITECTURA
FORESTAL ESDEVÉ
UNA RADIOGRAFIA
DELS COSTUMS I
LES NECESSITATS
DE TOTES LES
GENERACIONS I SE'N
PODEN EXTREURE
CONCLUSIONS SOBRE
LES DINÀMIQUES
SOCIOCULTURALS
D'UNA POBLACIÓ."

Tot i que les activitats al bosc podien ser a jornal (feines remunerades), nosaltres volem destacar la gestió per autosubsistència i col·laboratives (anomenades *a conlloga*) que s'han desenvolupat durant segles partint del potencial del mateix entorn.

Les activitats referenciades es poden subagrupar en tres àmbits, vinculades a:

la FAUNA , els ARBRES , les PLANTES i els MINERALS

Títol	PASTOREIG
Ubicació / Temporalització	Tot l'any. Muntanyes de Cardó i tot el terme en general.
Descripció de l'activitat	Feina que consisteix a tenir cura d'un ramat de bestiar. En el cas de Rasquera es concreten en ramats de cabra blanca, ramats d'ovelles i ramats de cabres de llet (murcianes, etc.). D'aquest recurs, cal destacar-ne la fira ramadera de Rasquera, que se celebra anualment el primer cap de setmana de maig i on es pot veure l'intercanvi i la compravenda de bestiar oví i de cabrum. Aquest certamen es remunta al segle XIX, quan Rasquera va ser el centre neuràlgic del comerç d'aquest tipus de ramaderia. Reafirma la importància d'aquest esdeveniment el fet que hi ha una composició musical dedicada a la Fira de Rasquera. Es tracta d'una peça d'autor anònim datada l'any 1918).¹
Utilitat	Autoconsum i venda. Aconseguir llet, carn i llana (en el cas dels ramats d'ovelles) per a l'autoconsum i la venda.
Vocabulari específic	<i>Cabra blanca</i> : raça de cabra autòctona de Rasquera.

FIRA RAMADERA

Arxiu Comarcal Ribera
d'Ebre (ACRE340-
71-N207. Fons família
Piñol de Rasquera. Fira
Ramadera. Ca.1915)

PASTURA

Arxiu Comarcal Ribera
d'Ebre (ACRE340-
71-N187. Fons família
Piñol de Rasquera. Pastors
Ca.1910)

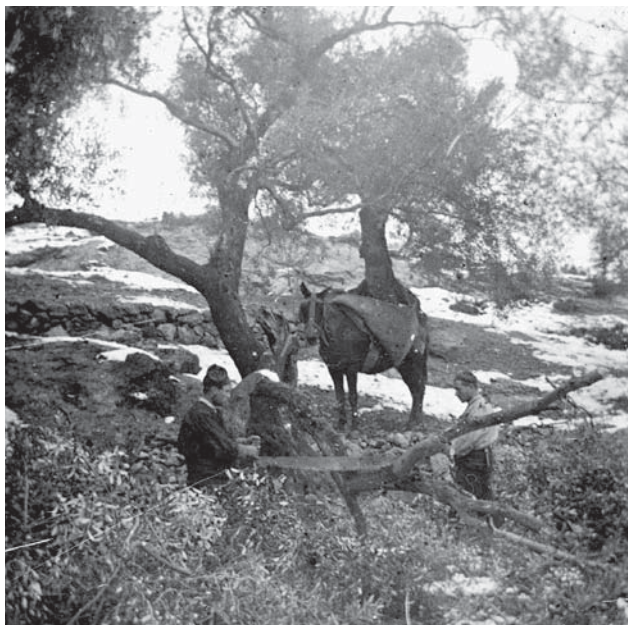
Títol	CAÇA 🐾
Ubicació / Temporalització	Qualsevol indret boscós. Tot l'any.
Descripció de l'activitat	La caça és l'activitat per mitjà de la qual s'obtenien animals per a vendre, per a l'alimentació pròpia i per a l'intercanvi informal de béns (com a agraïment). Se cerquen animals petits: conills, perdis, esquirols, moixons, etc. Expliquen que abans de les festes se solia anar al conill (per avantvespra) i a la perdiu (per a vespra).
Utilitat	Autoconsum, intercanvi i venda.
CAÇADOR	
Arxiu Comarcal Ribera d'Ebre (ACRE340-71-N85. Fons família Piñol de Rasquera. Caçador Ca.1905)	

Títol	RECOL·LECCIÓ DE MEL 🐾
Ubicació / Temporalització	Muntanyes de Cardó i tot el terme en general. Activitat anual.
Descripció de l'activitat	L'apicultura artesanal és una especialització de la ramaderia que consisteix en la cria d'abelles per tal d'explotar els productes del rusc dins de les arnes i caixes. Sovint les caixes d'abelles feien transhumància, tot canviant d'ubicació per cercar llocs amb força nèctar i pol·len i, així, augmentar la producció de mel.
Utilitat	Autoconsum i venda.
Vocabulari específic	<i>Arna</i> : estoig cilíndric fet amb canyes on hi dipositaven la mel les abelles.

Títol	FER BIGUES I TRAVESSERES
Ubicació / Temporalització	Vilamunt: tot el bosc que comprèn del poble de Rasquera fins a la partició del terme amb Benifallet (Rojals, Rasqueres, Aubagues dels Ons, Pessols, etc.)
Descripció de l'activitat	Feina que consistia a tallar pins amb destrall de dos mans o surrac de 4 mans, i amb la mateixa, treure la corona (branques) i pelar-los (treure l'escorça i la pell). Després, amb l'ajuda de matxos —sovint especialitzats en aquesta tasca— i aprofitant ròssecs o baixades pronunciades, es transportaven els troncs fins al mitjà de transport (carro). Els bons matxos podien portar fins a 12 bigues. Al pla, però, se li treien bigues per tal de facilitar el transport a l'animal. Un informant explica, a tall d'anècdota, que durant una època (possiblement abans del 1800) es va fer una tala indiscriminada a la zona dels Garranxals (vessant nord de la Creu de Santos) per tal de fer barques. Encara avui no s'ha repoblat la zona probablement a causa de l'erosió de la zona, amb molta pendent.
Utilitat	Aconseguir bigues i travesseres per a la construcció de cases. Els troncs rectes més grossos i llargs servien com a travessera. Els troncs rectes més prims servien com a bigues que es recolzaven sobre la travessera i les parets.
Vocabulari específic	<i>Ròssic</i>: lloc rost i ple de pedres movedisses. Lloc rost per on es fan baixar rosegant els troncs i feixos de llenya del bosc. <i>Bosquerol</i>: s'anomenava així els homes que treballaven fent aquesta tasca de tallar pins. <i>Carquinyol</i>: mitja ferradura que es fixava a la biga pelada per travessar-hi una cadena i enganxar-la al collar del matxo, que l'havia d'arrossegar fins al mitjà de transport. <i>Esquadrar</i>: fer cantons plans a les bigues. Només es feia per a les bigues que havien de lluir als espais més importants de la casa. Per esquadrar es feia servir un cordell pintat que marcava el límit del tall polidor.

SERRANT PINS

Arxiu Comarcal Ribera
d'Ebre (ACRE340-
71-N108. Fons família
Piñol de Rasquera.
Pagesos tallant un arbre.
Ca.1905)

BOSQUEROLS

Colla de bosquerols
treballant als pins.
Aprox.1957. Foto cedida
per Manel Benaiges Farnós
(Manel de la Cèlia)

Títol	FER FEIXOS DE CORONES
Ubicació / Temporalització	Qualsevol indret boscós.
Descripció de l'activitat	Fer feixos de branques de la part superior dels pins.
Utilitat	Aconseguir combustible orgànic per a forns de pa, de guix i de calç. S'abastien tots els forns de Rasquera, però també es venien a Miravet per als forns de ceràmica.
Vocabulari específic	<i>Coblissos</i> : corda que servia per a lligar el feix de branques.

Títol	FER TEA
Ubicació / Temporalització	Tot l'any. Qualsevol indret boscós. Qualsevol partida on hi hagués pins caiguts.
Descripció de l'activitat	Consisteix a aconseguir la part més resinosa i forta de la fusta del pi. S'aconseguia "asclant" els troncs. Se solia treure dels pins negrals que havien caigut o s'havien mort.
Utilitat	Aquests llistons es feien servir per a encendre el foc pel seu gran contingut en resina resultava molt inflamable (autoconsum). També es feien servir per a il·luminar els balls de nit de les festes majors.

AL BOSC Arxiu Comarcal Ribera d'Ebre (ACRE340-71-N208. Fons família Piñol de Rasquera. Parella d'homes a la muntanya Ca.1915)	
---	---

Títol	FER ESCARROTXA
Ubicació / Temporalització	Qualsevol indret boscós. Principalment estiu. Se solia fer abans de festes majors per tal de recaptar diners extra per a les celebracions.
Descripció de l'activitat	Feina que consistia a extreure l'escorça dels pins sense arribar a treure la capa de fusta que protegeix l'interior del tronc. A Rasquera n'hi havia diversos compradors. El preu de compravenda, l'any 1930, era, aproximadament, de 2 o 3 duros el sac. La unitat de mesura més utilitzada era el quintar. Amb sacs i sarrions es transportava amb carro fins a l'estació de tren de Móra. Aquesta activitat perdurà fins l'any 1965.
Utilitat	Matèria molt cotitzada que s'emprava per extreure els tints marronosos/granatosos. Aquest tint se solia utilitzar per a tintar xarxes o per a pintar calafats.
Vocabulari específic	<i>Sarrió</i> : utensili similar a un cabàs però amb forma més allargada, elaborat amb pauma o espart, que servia per a acumular i transportar l'escarrotxa.

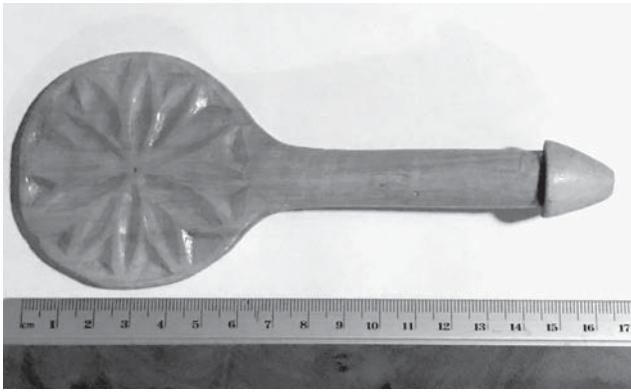
Títol	FER CARBONERES
Ubicació / Temporalització	Dins el bosc i també a terres de conreu prop dels masos.
Descripció de l'activitat	Tècnica de deshidratació del tronc per obtenir carbó òptim per a la combustió. La feina consistia a fer una estructura circular de pedres. A l'interior s'hi posaven els troncs capicuat (tenint en compte els passadissos cap a les boques, lloc per on circularia l'aire) i cobert amb terra per tal d'aconseguir una combustió controlada i lenta amb l'objectiu de cremar parcialment la llenya, que es convertiria en carbó. Es venia amb sacs a quintars (40 kg). Preu del sac a l'any 1960 era de 4 o 5 duros el sac. Es feien carboneres amb fusta de pi i de carrasca. Aquesta última aconseguia carbó de més bona qualitat. A les vores dels masos es feien carboneres de llenya d'olivera i ametller. Aquests carbons també eren força apreciats.
Utilitat	Aconseguir combustible per a forns de pa, guix i calç. Sovint se solia fer servir com a barata o estraperlo a les terres del delta de l'Ebre a canvi d'arròs i capellut. També es portava a l'estació de tren de Móra la Nova per fer-lo arribar a les grans ciutats.
Vocabulari específic	<i>Llerer</i>: zona plana similar a una era on ubicaven la carbonera. <i>Barata</i>: acció de permutar, bescanviar. <i>Estraperlo</i>: negoci fundat en l'augment abusiu del preu d'objectes de circulació difícil o clandestina. <i>Capellut</i>: grans d'arròs que conserven el bolló i no passen per l'erera quan es neteja el gra.

CARBONERA Colla de persones fent una carbonera a coll de Pins. Any 1950. Foto cedida per Manel Benaiges Farnós (Manel de la Cèlia)	
---	--

Títol	ACONSEGUIR BREA (QUITRÀ VEGETAL)
Ubicació / Temporalització	Serralada de Cardó. Tot l'any.
Descripció de l'activitat	Acció d'escalfar els troncs del pi negral amb un sistema de destil·lació seca per extreure la brea. Es feia a partir de forns excavats a la muntanya (similars als forns de guix o de calç però de dimensions més grosses) on es col·locaven els troncs dels pins i s'escalfaven amb un foc controlat durant dos dies. Aquesta activitat es va perdre molt abans que la resta d'activitats referenciades en aquest recull.
Utilitat	Ús impermeabilitzador: segons sembla, es feia servir el quitrà dels boscos de Rasquera per a impermeabilitzar barques. Ús medicinal.
Vocabulari específic	<i>Brea</i>: substància viscosa de color roig negrenc, força densa, obtinguda per destil·lació de la fusta.

Títol	EXTRACCIÓ DE RAÏNA/REÏNA
Ubicació / Temporalització	Tot l'any. Qualsevol indret boscós.
Descripció de l'activitat	Extracció de la resina del pi blanc. Només feia falta una destral i un cabasset. Es pelava la part de baix del tronc del pi i llavors es rascava la resina que havia produït el tronc fent-la caure amb la destral a dins del sac. Després s'havia de triar perquè només la compraven neta. Cap a l'any 1945 es pagaven 6 o 7 pessetes el quilo. Es venia a sacs. A Rasquera hi havia uns quants compradors que després la portaven amb carro a vendre a Móra. Es recol·lectava en estat sòlid.
Utilitat	Els rasquerans l'extreien per a la venda. La resina es fa servir com a matèria primera en la producció de medicaments, vernissos, etc.

Títol	EXTRACCIÓ DE TREMENTINA
Ubicació / Temporalització	Muntanya de Cardó: Caparrella, coll Pelat, font del Teix, etc. Se solia fer més en temporada de calor.
Descripció de l'activitat	Extracció de la resina del pi negral mitjançant una tècnica que consistia a pelar una cara de la base del tronc, fer una ferida o tall amb una destral i enclavar-hi un recipient per recollir la resina que a poc a poc aniria extraient l'arbre. Quan havien passat uns 8 o 10 dies s'anava a recollir amb un pot i una cullera. Es recol·lectava en estat líquid.
Utilitat	Ús domèstic (autoconsum): pel seu valor medicinal, tant per a persones com per a animals. Se solia fer servir com a remei per a les punxes i ferides del bestiar. També per als polls.

Títol	CONSTRUCCIÓ D'EINES DOMÈSTIQUES
Ubicació / Temporalització	Tot l'any. Preferentment en dies d'inclemències meteorològiques. Qualsevol indret del terme.
Descripció de l'activitat	Aprofitament de les diverses llenyes dels arbres del bosc rasquerà per esculpir eines d'ús quotidià. Fusta de carrasca: utilitzada sovint per a mànecs de destrals i aixades, birles i birlots, fones... Fusta de lledoner: utilitzada sovint per a fer gaiates. Sovint es feien gaiates petites amb la intenció de fomentar l'ofici de pastor en els més petits. Fusta de boix: culleres, forquilles i clavilles.
Utilitat	Confecció d'eines i utensilis. Autoconsum.
Vocabulari específic	<i>Clavilles</i> : passadors que enganxaven els collars de les esquelles de les cabres i ovelles. Tenien forma de piruleta. A la part arrodonida hi esculpien dibuixos i formes artístiques.
CLAVILLA Mostra de clavilla feta amb fusta de boix. Foto cedida per Joan Farnós Pinyol.	

Títol	RECOL·LECCIÓ DE PLANTES REMEIERES
Ubicació / Temporalització	Qualsevol indret del terme. Tot l'any. Té especial rellevància la setmana de Sant Joan per ser l'època de màxima floració de la majoria de plantes.
Descripció de l'activitat	Identificar i recol·lectar les plantes amb propietats medicinals per a diversos usos i posologies. Confecció de beuratges tradicionals amb propietats: ratafia, licor de poniol, etc. Per a ús extern: ungüent de calèndula, ungüent d'artemisa, alcohol de romer, etc. Solia ser una feina encomanada a les dones de la casa. Les propietats de les plantes solien transferir-se dins la família entre les dones.
Utilitat	Autoconsum. Utilitat culinària i medicinal.

Títol	FER LLATA
Ubicació / Temporalització	Activitat anual (procés de llarga durada). Recol·lecció i assecat de la fulla durant l'estiu. Qualsevol indret del terme.
Descripció de l'activitat	Elaboració d'utensilis domèstics a través de la planta del margalló (<i>Chamaerops humilis</i>). El procés passa per diverses fases: recol·lecció, assecat, escuar, esbrinar, emblanquir, llatar (acció de fer la trena amb els brins), cosir i emborerar. Tasca eminentment femenina però amb col·laboracions masculines (moments de recol·lectar el margalló o per fer corda).
Utilitat	Confecció d'utensilis diversos. Tant per a l'autoconsum com per a la venda.
Vocabulari específic	El procés de fer pauma és tan complex que comporta un gran nombre de paraules específiques (<i>brí, mollàs, escuar, esbrinar, llatar, ansar, emborerar, garves, falgó...</i>) que serien susceptibles de recollir en un treball a banda.

PAUMA
COL·LABORATIVA

Família escaldant brins
de pauma. Any 1975.
Foto Arxiu Grup Cultural
Rasquerà

LLATANT

Veïnes fent llata. Any
1975. Foto Arxiu Grup
Cultural Rasquerà

Títol	EXTRACCIÓ DEL VESC
Ubicació / Temporalització	Tot l'any. Preferentment a la tardor. Qualsevol indret boscós.
Descripció de l'activitat	Recol·lecció del vesc (<i>Viscum album</i>) dels pins per tal de matxacar la planta i aconseguir una mescla enganxosa.
Utilitat	La caça de moixons. La melassa obtinguda es posava a les codines per on passaven els moixons i amb la textura de la mescla s'enganxaven les ales i es podien agafar amb facilitat.
Vocabulari específic	<i>Bitzella</i> : estructura feta d'espart (<i>Stipa tenacissima</i>) que era untada amb la mescla de vesc.

Títol	OLI DE GINEBRE
Ubicació / Temporalització	Tot l'any. Qualsevol bosc del terme.
Descripció de l'activitat	L'oli de ginebre és el resultat de la destil·lació en sec de les soques dels ginebres (<i>Juniperus oxycedrus</i>). Les estructures que se solien utilitzar a Rasquera eren forns efímers compostos per un tupí o a vegades només unes graelles on s'hi posava la planta. Al voltant s'hi cavava una cambra de combustió amb una llisera inclinada que deixava córrer l'oli per a la seva recol·lecció. De la planta se'n feia servir la soca, i com més vella era millor. La combustió lenta evitava la crema de la fusta i permetia que aquesta anés traient a poc a poc l'essència o oli.
Utilitat	Autoconsum. Utilitat medicinal en bestiar i en persones (propietats pesticides, parasiticides, antisèptiques, cicatritzants i antiinflamatòries).

Títol	RAURE
Ubicació / Temporalització	Tot l'any. Tot el terme.
Descripció de l'activitat	En èpoques en què no es podien aconseguir les corones dels pins per fer foc, es recollien totes les males herbes del sotabosc (materes, argilaga) i es concentraven en feixos. El raure també se solia aprofitar per fer <i>formiguers</i>, que servien per a aconseguir terra carbonosa i cendra que s'usava com a adob per a adobar les zones que havien de ser sembrades.
Utilitat	Aconseguir combustible vegetal per encendre forns i cuines. Autoconsum i venda.
Vocabulari específic	<i>Formiguer</i> : munt de terrossos sostingut per un feix de llenya o de brossa, que es crema al camp de conreu per convertir la terra cremada en adob per al camp.

Títol	TREBALL DE PEDRA EN SEC, MARGENAR
Ubicació / Temporalització	Tot el terme de Rasquera.
Descripció de l'activitat	L'orografia del terme de Rasquera obligava els vilatans a conrear també les parts més boscoses del terme, anomenades <i>enclavats</i>. L'extracció de pedres i roques dels bancals permetia fer margenades per tal d'ampliar la zona de conreu, és a dir, aconseguir zones òptimes per a la plantació d'arbres.
Utilitat	Domini del terreny: aconseguir més espais que fossin aptes per al cultiu.
Vocabulari específic	<i>Reble</i>: pedres petites que s'usen per a omplir buits entre les pedres grosses quan es construeix un marge. <i>Enclavats</i>: petites porcions de terra envoltades de bosc.

Títol	EXTRACCIÓ DE GUIX
Ubicació / Temporalització	Partides dels Ons, Rasqueres i les Dous.
Descripció de l'activitat	Era el procés que consistia a extreure la pedra de guix de la muntanya, s'escalfava en forns de pedra excavats a les parets del mateix bosc, i posteriorment es triturava amb l'ajuda d'un redolí estirat per un matxo per obtenir una pols fina que servia per a la construcció. Enforat controlat durant 6 o 7 hores. Als anys 60 del segle xx, davant un augment de demanda per a la construcció, es va mecanitzar el procés amb forns més grans i amb <i>rodillos</i> amb tracció motoritzada (motor de tractor). A Rasquera funcionaren els moledors de la carretera de Cardó fins als anys 30 i el moledor del cementiri fins als 50 del segle xx.
Utilitat	Per a la construcció.
Vocabulari específic	<i>Redolí</i> : peça de pedra troncocònica, que arrossegada per un matxo servia per a aixafar la pedra de guix.

Títol	EXTRACCIÓ DE CALÇ
Ubicació / Temporalització	Majoria de barrancs del terme: barranc de les Pedraletes, barranc de Floro, etc.
Descripció de l'activitat	Igual que en el procediment per a l'obtenció del guix, aquest procés consistia a extreure la pedra de calç dels còdols dels barrancs i s'escalfava en forns de pedra excavats a les parets del mateix bosc. El forn era una cova amb una boca i una obertura a la part superior que se solia tapar per si plovia. Havia de cremar 48 hores, sempre vigilat per aconseguir foc continu. Es necessitaven com a mínim 500 feixos de rama. Se solia fer a conlloga. No calia moldre.
Utilitat	Per a la construcció, per emblanquinar, per desinfectar. En agricultura servia com a colorant quan s'ensofata la vinya.

CONCLUSIÓ

A partir dels textos dels usos i costums de la baronia d'Entença,² on s'hi referencien les dinàmiques socioeconòmiques de l'època medieval es pot extreure la conclusió que les formes d'actuació sobre el bosc i els processos de subsistència han estat molt similars des d'aquella època fins a meitats del segle XX —data en què la industrialització de les urbs catalanes va fer canviar els èxodes rural i les dinàmiques demogràfiques.

Amb aquest canvi de tendències la fesomia del nostre paisatge s'ha anat modificant, i amb aquest, també, la nostra manera de ser.

La situació socioeconòmica dels segles passats a la nostra zona va estimular unes sinergies basades en el respecte i el benefici mutu entre els rasquerans i el seu entorn.

Podríem descriure la gent de Rasquera, com gent resilient ubicada en una zona agresta, que al llarg del temps va aprendre a conviure amb i en els seus voltants partint d'unes conductes basades en la *sensatesa mediambiental*.

Envoltats de muntanyes i amb necessitat de sobreviure, es va estimular la cerca del potencial del seu entorn i es va generar, al mateix temps, una simbiosi perfecta entre els vilatans i les seves muntanyes.

FONTS DOCUMENTALS

Fons orals

Valero Benaiges Farnós (nascut l'any 1934), Tomàs Miró Puig (nascut l'any 1938) i Joan Farnós Piñol (nascut l'any 1947).

Bibliografia

- ALCOVER, Joan; MOLL, Francesc de B. (1993): *Diccionari català-valencià-balear*, Moll, Palma.
- DUBY, G. (1973): *Economía rural y vida campesina en el occidente medieval*, Península, Barcelona.
- ROMERO TALLAFIGO, M. (1977): *El señorío catalán de los Entenza a la luz de la documentación existente en el archivo ducal de Medinaceli (Sevilla)*. Tesi del Departament de Paleografia i Diplomàtica, Universitat de Sevilla.

NOTES

1. "Polca Fira de Rasquera": partitura de l'Arxiu històric de la banda Vila de Falset, recuperada dins del projecte "La Petjada d'Euterpe al Priorat", per a la revitalització de les músiques de les antigues bandes prioratines.

2. Fons documental de la baronia d'Entença (1173-1324): *Estudi de l'estructura diplomàtica i jurídica de la documentació: Capbreu. Compravendes. Contractes agraris. Conveniència feudal. Donacions. Permutes. Prenda*. Documentació medieval trobada a l'arxiu ducal de Medinaceli (Sevilla) i que redacta usos i costums de poblacions riberenques com són Móra, Tivissa i García, amb conclusions extrapolables als usos i costums de Rasquera.